

ДАМЈАН ЂУЛАФИЋ

ЊЕГОШ, КАО КОМПЛЕТАН МИСЛИЛАЦ

Или шта руски читалац добија преводима
„Луче микрокозма” и „Биљежнице”

Поштована господо,

У оквиру беранских „Дана руске културе”, занимљивог више-дневног културног догађаја, представљамо, вечерас, знаменита дјела Петра II Петровића Његоша, владике црногорскога, заправо двојезична издања *Луче микрокозма* и *Биљежнице*, односно њихове прве преводе на руски језик, којем и сама та дјела дугују много за своју особеност, мисаоност и оригиналност.

На почетку бих поставио једно питање: како се то догодило, и поред чињенице да, данас, библиографија Његошева (и радова о њему и његовом дјелу) броји преко 30.000 библиографских јединица, да *Луча* и *Биљежница* нису биле предметом интересовања за превођење на, Његошу близак, руски језик?

Како ће се из моје перцепције видјети (што је примијећено много пута и прије мене), као пјесник профетских дарова, Његош је једном, „оне године кад је писао *Горски вијенац*”, записао и ово: „Тјесно ми отсвуду!” И тај вапај, као да је био вапај *Луче микрокозма*, или *Биљежнице*, као да су ова два значајна Његошева дјела жудјела за ширим просторствима него што су им била доступна, као да су тражила да се рашире и разбашкаре, можда баш по руским недогледима и недоходима, тајгама и прашумама, планинама и равницама, по пансловенском, свеправославном руском духу. Захваљујући преводилачким подвизима Иље Числова, преводиоца *Луче*, као и Анастасије Бурцеве Врбице и Људмиле Бурцеве, преводилаца *Биљежнице*, ова два важна дјела најзначајнијег пјесника

српског романтизма Петра II Петровића Његоша постала су важан дио и руског језика и књижевности, и сазидана су као још два моста између наших, словенских, култура.

Тијесно је, са сваке стране, Владици било онда, а данас је тијесно свакоме ко Владику не држи за свога!

Његошу је спочитавано, још за његова живота, како је мало пажње посвећивао устројству државе, а пренебрегавано је да је својим књижевним дјелом устројио народ. Обузима ме страх на помисао чиме бисмо се, данас, ако не *Лучом* и *Вијенцем*, снажније бранили, којем бисмо „оружју” одлучније вјеровали ако не њима, и пред којим би ауторитетом „зло домаће” устукнуло, ако не пред одивићем Пророковића.

А и до аустралијских и америчких Срба је допрла загонетка, из ових наших брда: да Његош, случајно, не наслиједи профетски и мистички ум од мајке Иване, рођене Пророковић? И као да нам је етимолошки коријен презимена Његошеве ујчевине о његовом генију много рјечитији и поузданији доказ него највећи број, ако не и сва, стручна тумачења Владичиног живота, рада и дјела, а посебно у односу на она која су „темељена” на методологији марксизма, његових идеолошко-научних сурогата, јер је и таквих интерпретација било подоста.

Ко је допринио да се књижевна култура Срба придружи „збору свјетских великана”, ако није Његош? О снази његових епова најглагољивије ћемо казати ако направимо сљедеће поређење. Наиме, највећи персијски еп – Фирдусијев *Шахнама* – броји, по Владети Јанковићу, преко 120.000 стихова; највећи јелински еп – Хомерове *Илијада* и *Одисеја* – нешто мање од 28.000 стихова; а еп насловљен *Луча микрокозма*, чији први превод на руски језик је вечерас пред нама, броји „скромних” 2.210 стихова. Али док је Фирдуси пјевао о историји и љубави, Хомер о многобожачким паганским трвењима и братским, међуполисним, ратовима, црногорски владика је појао о Једноме Богу, Творцу, његовом тријумфу над адским силама, и постању неба и земље.

И можда није ни чудно што, живјећи у подловћенској забити, владика црногорски, а „пустињак цетињски”, како је сам себе једном назвао, није своје дјело градио у ширину, већ се мишљу и духом узносио увис, тражећи несмртна бића, тражећи самога Бога, па и његове негације. *Луча микрокозма* је живо свједочанство да је у доброј мјери у томе и успио.

Ако су *Горски вијенац* и *Шћейан мали* у драмској форми испојани епови с историјском тематиком, односно спјевови којима је аутор обрадио одређене догађаје из недавне црногорске националне прошлости, онда се и *Луча микрокозма*, такође, може посматрати,

али као најисторичније Његошево дјело, јер је њиме обрађен фрагмент надземаљске, небеске прошлости, односно процес развоја борбе антагонизованих супраматеријалних бића, која се, кроз вјечност, циклично понавља, и која траје и одвија се у временски недоглед и несаглед, те која се, разумије се, бије и у овом трену, кад о Његошу разговарамо. Ако не гдје другдје, битка духова бије се у човјеку. Историчност великога епа – *Луче микрокозма* – видимо, посебно, у „Пјесни VI”, стихови од 11. до 30, јер се небеска битка, окончана тријумфом добра, Бога и његових ангелских легиона, открива као велики повијесни чин који претходи Постању.

У самом називу спјева крије се суштина дјела. Наиме, човјек је мали свијет, мала васељена, управо микрокосмос, и он је „тамом обузет” док га свјетлост не обасја. А свјетлост ће доћи од искре, која ће упалити лучу, да мрак одагна. Из свега слиједи да управо у човјеку, као микрокосмосу, треба тражити искру, односно источник свјетлости. А шта може у човјеку да свијетли, ако не људска душа? Зато и ја наслов овог епа доживљавам као поетски *потен* за душу човјекову. Полазећи од тога, лакше је појмити да Његош све битке небеске држи за иманентне људском духу. Општење с Богом, борба добра и зла, сукоб анђела и демона, неслога и сагласје, све је то, дакле, својствено људском духу, али и, што је очито и у *Лучи*, макрокосмичком динамичном животу. Можда није погрешно и у овоме наћи и видјети доказ да је Бог створио човјека „по обличју своме”. Јер као што је Господ свјетлост Васељени, тако је, како рекосмо, и дух свјетлост у човјеку, у „микрокозму”. И, опет, заједничко им је то што и Господ и дух човјечији, односно и једна и друга свјетлост, имају истог Оца – „Творца неба и земље”.

Његош јесте и „пустињак цетињски”, и „ловћенски Прометеј”, и „ловћенски тајновидац”, и црногорски владика, али је, прије свега, и изнад свега, Његош српски пјесник и мислилац, философ без сколастичких, академских, методолошких омеђења, који је *Лучом* и контемплативним фрагментима – *Биљежницом* – показао кураж да се у коштац ухвати са хипостазама као што су Бог, идеја, дух... Његош је, као комплетан мислећи човјек, *Горским вијенцем* и *Шћејаном малим* демонстрирао лично познање *земаљског домостроја*¹, а *Лучом* и *Биљежницом* – склоност ка продирању у дијелове *небеског домостроја*, и све то са непоколебљивим знањем да су и један и други дио јединственог – Божјег Домостроја. И док је то Сведенборг чинио теолошким путем, Његош је самосвојним књижевним стилем и дјелом – *Лучом микрокозма* – објашњавао „небеске тајне”,

¹ Овдје се термин „домострој” користи у значењу: зборник норми, односно правила функционисања.

а коначне истине о њима Његош није тврдио да зна, већ је стихом: „Ах ти, тајно, богу тек извјесна” отворено признао да кључеве од тих замандаљених двери има само Онај који је свега, па и Васељене, Творац.

Развијањем дијалога између „искре бесамртне” и самог аутора, који и себе, дакле, уводи међу активне субјекте у поеми, у прилици бивамо да откријемо снажну вјеру и религиозност пјесника, мислиоца. Он своју чежњу за присуствовањем епифанији спреман је да задовољи оном количином Божје благодати која би се могла поредити са искром спрам Сунца, капљом спрам океана, јер зна да су „океан капље саставиле” и да је искра „свјетлост породила”, те да, стога, Богу – „Светом творцу” – „Све скупа свемогуће слави!”

Иако у *Лучи* Његош велича ум људски, рекло би се да ово дјело није продукт суве ауторове спекулације, јер стихови, оригинални, попут: „Све што блатној земљи принадежи, / То о небу поњатија нема; / Духовни је живот на небеси, / Материје у царству гњилости”, или стихови: „Већ трепетом свијет свјетова гледах, / И слатка ме немоћ обузела”, упућују на помисао да је *Луча микрокозма*, заправо, производ дубоких и снажних Његошевих религиозних доживљаја и опита; она је poema коју је Његош испунио молитвеним обраћањима Богу. Она су толико духовна и скрушена да им мјесто може бити и у неком тропару, па и у литургији. Такав религиозни занос и богоопчињеност присутни су у „Пјесни II”, и то у стиховима: „Вељи јеси, творче и господи, / И чудна су творенија твоја, / Величеству твоме краја нејма!”

Али, без обзира на ове дивне подстреке идеја о Богу и Његовом „величеству”, Његош је, добрим дијелом, управо у *Лучи*, реалиста, јер су слике небеских предјела о којима нам поје толико стварносно и са јасним контурама осликане да их доживљавамо као врло блиске, иако су нам представе о свему томе у главама углавном биле магловите.

Надаље, тачно је да је ослобођење српског народа била Његошева опсесија, о чему свједочи и његово писмо Вуку Ст. Карацићу, да одбија да дâ благослов за штампање Вуковога превода Новогa Завјета. То је саопштио сљедећим ријечима:

Није то, Вуче, за мене, нити су то моји посли, него ето у Унгарии доста најученије српскије владика, који су учинили и познају сва црквена правила и каноне, па се ти обрати к њима кано ти правијема архијерејима, да ти дадну благослов; а да иштеш од мене благослов за ослобођење браће Срба испод несносније јармова и за набавку оружја иђења у рат, у томе сам ти ја прави владика, па би ти дâ благослова колико оћеш.

Међутим, *Луча микрокозма* је флагрантан доказ, јер је лично, опитно и мисаоно ауторово исповиједно свједочанство, да је Његош био опчињен и слободом и ослобођењем човјечијег духа, и његовим „упућењем по бескрају”, његовим гредењем ка „извору чудесах”, ка „царству свјетлости”.

Цијела *Луча* је, дакле, прожета тим супротстављеним идејама, том борбом и дијалогом међу антагонизованима. Али чињеница да је један ум способан да суверено и самоувјерено, у драмски развијеној форми, поставља питања и на њих одговара, мислећи за сваког од поетских субјеката понаособ, доказ је да се у *Лучи микрокозма* Његош потврдио као комплетан мислилац, који разматра аргументе *pro et contra*. Ваљда су му и због тога закључци тако непомјерљиви.

Српска књижевност, довољно богата да јој не тражимо замјену, нема пјесника већег броја неримованих пјесама, поема, епова или драма, а да су му стихови тако пјевљиви, мелодични, памтљиви и цитирани. Овој тврдњи прилажемо и *Лучу*.

Но, док је *Луча* „комплетно књижевно дјело”, *Биљежница* је детерминисана као збирка „медитативних фрагмената, превода и пјесама”. Међутим, по многим идејама које су остале записане у *Биљежници*, она би се могла држати за књигу-сестру самој *Лучи*. Њихову потенцијалну нераздвојивост, ваљда, потврђује и досадашња непревођеност ових списа на руски језик, односно њихов истовремени превод и доступност руским бескрајима језика, културе, душе и земље.

Фрагменти из *Биљежнице* су потврда многих Његошевих мисли, које је уткивао у своја најзначајнија поетска дјела. Рецимо, знаменити стих „Свијет је овај тирјан тирјанину, а камоли души благородној” пандан проналази управо у *Биљежници* и у питању: „Могу ли се упирати тихи зефири благоразумија противу страснијех разјечаних волнах?”

Она – *Биљежница* – иако сачињена од фрагмената мисли Владике Рада, представља својеврстан рефлексциони колаж, и додатна је потврда да Његошу није потребно било какво признање припадности неком књижевном или философском правцу. Његош је напросто и фрагментима слободан и захтјеван мислилац, који је, како *Лучу*, тако и *Биљежницу*, испунио размишљањима о *идеји*, њеним значењима и дометима: „Идеје су небесно произрастјеније, како што су дрва земаљско. Како до определијелене сфере израсту, спуштају гране к земљи”, дакле, гране с идејним зрелим плодовима се ка земљи спуштају, а, у ствари, ка човјеку, да их бере кад су најзрелије и најсочније.

Драги пријатељи,

О свему овоме, као и о несагледиво много чему другоме у *Лучи* и *Биљежници*, суптилни руски читалац ће моћи да сазна, и да сам домисли, а све захваљујући преводима реномираних слави-ста, уреднику Милутину Мићовићу, и издавачима ових мисаоних Његошевих драгуља.

Захваљујем вам на пажњи и живјели!*

* Реч на представљању двојезичних, српско-руских, издања *Луче микро-козма* и *Биљежнице*, у Народној библиотеци „Др Радован Лалић”, у Беранама, 7. новембра 2019. године.